

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Био-Наставница

Зоран Булатовић Бале

Прескакање ужареног уже-та сам навежбао још у осмом основне. Није да сам био заинтересован за тематику, ал' било је много интересантније вежбасти то него бифлати било шта друго што је наставни курикулум нудио.

За правилну поставку колена и одговарајући угао посматрања потребно је отприлике 23 дана вежбе, осам - девет сати дневно, без паузе. Ужина у школи је била скрнавa, те сам је обично прескакао, али другачијом техником од оне за прескакање ужета. Једном приликом, док сам вежбао у „сали за физику“ ушла је наставница биологије, да, она са најлепшим сисама. Села је на струњачу и гледала ме. То ме је нервозирало и почео сам да правим грешке. Она се ту и тамо смејувала, и настављала да пиљи у мене.

Решио сам да се зајебавам. Прво сам скинуо гаће до грла и одстриано сигурносне сајле са ушију и подлактица и оставио само оне на ноздрвама и трепавицама, злу не требало. Почео сам из почетка, пустио сам музику са касетарца, најдражи ми waltzег „На Танком Успаваном Претплатнику“ од Уроша Штросмаера, 2 Симфонија No. 34, Опус 2354, Издање: Фешн Трејторс 1973, транскрипција Остенхајмер Стунценфлостер No. 459-33/767 у извођењу Кариналинке Prezumbahrowski, take No:13, снимљено у Gardenparkenkirchen Strumpfenhozen Studios 58, Новембра 1975, диригент Превлах Зумба, соунд инжињер Прахтовник Осковски, кабломан Биомер Тривачки, асистент кабломана Зоран Живадиновић Увлакач, микрофон позиционар (пошто је човек слеп), уредник издања (株) (有) 全 后, заменик пословног простора за додатне активности Миливоје Најнајдрканскујевич звани Призвук, чистачица Мара.

Већ при првим тактовима ове безвремене мелодије (што значи да се не зна тачно кад је компонована), Био-Наставница се уозбиљила, она ДА али ја НЕ. Вешто сам искористио моменат њене озбиљности да у лету преко целе сале онако као немушто, као грешком, откљачим једну од сајли са леве трепавице (сајле су се монтирале у паровима по три на сваку трепавицу са лева на десно или обрнуто а у зависности од тога колико особа има трепавица и које је националности) и правило се да ме је то избацило из равнотеже. Упало је, Био-Наставница је почела да вршти и зове у помоћ... Мени није преостало ништа друго него да стварно паднем, пошто сам већ направио ово срање, па да ме не провале да сам симулирао. Отпадем ја са сајли и ударим у зид, сва срећа испод зида је била струњача ал' цаба, разбио сам се о зид и то доброно.

Поломио сам ждрелну слузокожу и рана је наставила да крвари све до другог уторка следећег Септембра, пре подне у 11. Осим тога, од удара сам задобио и проширене вене, Др. Спок уши, појачану циркулацију у десном колону и цеваничном затиљку због чега сам редовно морао да пијем Руски Квас испред Црвене Самишке на Лиману 1 (то је било након периода кад су се ту редовно скупљали Деда, Чета Дрча и остали згубидани који су такође пили Руски Квас, али не због појачане циркулације у колону и цеваничном затиљку, они су га пили зато што). Но, управо тог Септембра сам се уписао у Средњу музичку школу „Исидор Бајић“, за коју сва срећа није био потребан лекарски преглед, те сам онако полуглув са све проширеним венама и појачаном циркулацијом у десном колону и цеваничном затиљку прошао али, убрзо, у новој школи почели су и нови проблеми, хат-међутим, о томе неком другом приликом.

ПС: Заборавио сам да кажем да је аранжман за „На Танком Успаваном Претплатнику“ написао Стипица Калођера уз помоћ Никице Калођере.

ИНТЕРВЈУ: НЕНАД ШАПОЊА, КЊИЖЕВНИК

Свет којим хода писац поплочан је сумњом

Песничка збирка „Психологија гравитације“ новосадског књижевника Ненада Шапоње добила је недавно Награду „Лаза Костић“, а пре тога је већ овенчана признањима „Стеван Пешић“, „Теодор Павловић“ и Кочићево перо. Уз то, ова се поетска књига, у чијем првом плану се налази „трагање песничког субјекта за дечаком у себи, којег прате питања живота у актуелном времену и простору, обележеном нелагодом и неизвесношћу“, нашла се у најужем избору за књижевна признања „Златни сунцокрет“, „Душан Васиљев“... а високо су је вредновали и жирији Змајево и Награде „Меша Селимовић“.

● **Када му једна књига буде вишеструко награђивана и похваљивана, јавља ли се код писца ипак одређена бојазан од рецепције следећег рукописа?**

– Не. Писац пише у свом свету, а свет у коме постоје награде, светла рефлексора, или можда мук прећуткивања, је ипак оно што су само наноси свакодневице. Стварност у којој настаје уметничко дело је ипак мало дубља и суштаственија. Овом писцу је наравно драго да је „Психологија гравитације“ препозната од стране и читалаца и критике као дело које дубински провоцира и отвара безброј питања личне egzистенције, као и простор за трајање у језику у коме је настала. Књижевна награда даје књижи шансу да буде видљива, да заинтересује потенцијалног читаоца.

У случају поезије, у наше време, једна награда можда донесе 10 или 50 правих читалаца и онда има смисла. Тај смисао се појачава ако поезија књиге почне да говори кроз поезију њихових живота. А затим и ако њихова перцепција научи нешто из логике перцепције књиге. И ако сви заједно након читања књиге читамо свет другачијим очима. На концу, ако се књижи враћамо и ако тај повратак има смисла за нас.

● **Годинама сте писали књижевну критику. Да ли Вам је то искуство дубинског читања других помогло или одмогло у трасирању властитог поетског пута?**

Сваком времену треба поезија

● **Слажете ли се са тезом да су у савременој поезији садржај и стил постали неодојиви?**

– Савремени песник, попут оног данашњег, живи у поезији несложеном времену. Истовремено, сваком времену, сваком људском бићу треба поезија. Песник пише усред забуне и контра забуне овога света. Постоје два језика са којима се човек свакодневно дотиче - језик који прља и језик који прочишћава. Овај други је, наравно, чиста поезија. А проблем песника, увек је у науку и вештини да дође до слике достојне да постане реч.

– Мислим да није ни помогло ни одмогло. Код мене су то паралелни и независни процеси. Ако сте песник, морате имати таленат за градњу властитог књижевног света. А ако сте критичар, морате имати емпатију за друге књижевне светове. Та два дара, могли би међусобно да се потенцирају, а могли би и да се искључују. У мом случају, потпуно су независни један од другог. Односно, имам среће да је тако. За мене је критика креативни процес – разумевање и разговор са другим. То је позиција повлашћеног читаоца. А бити читалац, у данашњем свету, такође је једна врста среће.

● **Док је прва поетска збирка „Боконда“ била „емоционални ковитлац, онирички бунар, ватромет изјава и слика“, „Психологија гравитације“ нуди „естетизовану концизност“. Ипак, критика је сагласна у томе да „истражујући могућности чисте поезије, пишете увек другачије, а исто“?**

– Изазов писца је да трага. Да открива нови и другачији свет. А с друге стране, да буде препознатљив. То је свакако и најтеже. Отуда и онај изазов друге књиге. У првој се препозна таленат, а са другом се потврди писац. Мени је „Психологија гравитације“ седма књига поезије, објављена 34 године након прве, и мислим да сам успео сваки пут да отворим нови песнички свет. Не само тематски, већ и суштински. Да нема те игре откривања, ероса изненађења, вероватно не бих ни писао поезију. Свет којим хода писац поплочан је сумњом. Отуда и толико дугачки интервали између појављивања појединих књига. Обично то буде три до пет година, а између књига „Море“ и „Слатка смрт“ тај ин-

Фото: приватна архива

тервал је био чак 14 година. Срећа да се песник бавио у то време и другим стварима – писао критике, путописе, приче, уређивао књиге других аутора...

● **Раде Драинац је у тврдио да „никаква наука о поезији не може да надокнади оно стање трансa, у коме се песник налази када се његова рука креће по хартији, вођена диктатом несхватљивога у њему“. Но, већ за Умберта Ека је „инспирација ружна реч коју користе слаби писци да би деловали уметнички достојни поштовања“. Може ли се заиста говорити о томе да данас песничтво више није чиста емоција и ствар тренутка?**

– Све је надахнуће у овом свету. Но, морате бити и спремни и достојни тог тренутка. Песнички језик потиче из оба света, и ирационалног и рационалног. Више из ирационалног. Рационални дао нашег бића учи из ирационалног. А први наука је да га почне толерисати. Након тога почиње разговор и ширење простора наше свести.

Поезија говори сликом, звуком и емоцијом, али то је само први слој, онај који се најлакше потроши, излиже. Следећи оквир јесте онај енергетски. Онај који може да мења перцептивну и когнитивну структуру онога који чита. Поезија је простор слободе, место на коме душа потврђује своју идентификацију. Поезија се игра последњим стварима нашег тела и првим стварима нашег бића. Бави се препознавањем ритма бића. Оног најближег и оног најдаље. Поезија указује на вишеслојност нашег постојања, она отвара регистре смисла, освештава. Очигледно је да инспирација води у поезију, а сама поезија вас води у иницијацију. Зато је и читате. Она је стварнија стварност овог света.

● **Само у последњих пет година српска је књижевност постала богатија за више од хиљаду песничких књига. Пробија ли се из тог квантитета и неки нови квалитет или преу тако густој шуми наслова и какви поетски вредни гласови остану у сенци и осуше се пре него поцветају?**

– Увек је питање, да ли је то што се појављује у форми књиге, и заиста књига? Некада јесте, а некада није. Није лако доћи до књиге. Ни до смисла. Доба у којем живимо је хипермодерно, а главна карактеристика му је свакодневно убрзавање како тока информација, тако и животних представа и могућности. Наравно, иза свега стоји перманентна логика привремености.

Испред нас су најчешће изазови привида, искушења комуникације са химерама, а где смо ми, где је наш смисао и како препознати есенцију? Како препознати где душа спава? И како је пробудити? Макар на трен? Како бити изван видљивог бића? Како наћи место за душу, властиту, у овом свету? Како препознати њено станиште? Како препознати смисао и траг њеног пута? Како у исто време бити тамо где и јеси и ниси - питам се заувек. Питања су та игра са смислом док се спуштамо низ тобоган овога живота.

Ово Ваше питање захвата сферу социологије културе, што је наука, барем неке врсте. А песника наука не занима. Он живи, а и препознаје, свет у тоталитету. Онај у коме све јесте. И то је у исто време и срећа и бол уметника. А број тих привидних књига, које помињете, јесте само индикатор времена, мање-више умножавање истог. На читаоцу је да препозна онај свет који га се тиче.

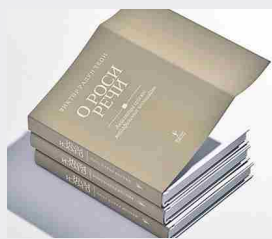
Мирослав Стајић

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

О роси речи

Виктор Радун Теон
(Фондација Група север)

Под окриљем Фондације Група север изашла је Антологија српског метафизичког песништва „О роси речи“ Виктора Радун Теона. У овом антологијском сабирању аутор појашњава да, у најширем смислу, под метафизичком можемо подразумевати ону поезију која је надахнута спознајом Бога/Божанског или вером у Бога и постојање више, духовне стварности, у којој преовлађују духовне, метафизичке, сакралне, ониричне и фантастичне теме, мотиви и визије. У видокургу Виктора Радун Теона су поетике које не беже, напротив, од промишљања, визија и увида који се реферишу на природу, стварност и човека, али и више светове, самоспознају, про-

светљење, духовну тежњу, трагање за Богом, Истином и Светлом... Поезија је то која у свом фокусу има и истраживања суштинских духовних питања као што су питање природе стварности, истине, светлости, живота после смрти, путовања у више светове... Антологија „О роси речи“ обухвата 55 песника и песникиња који су метафизичку поезију писали и објављивали током 20. века, почев од Лазе Костића до Саше Радојчића.

Сенке сећања

Душко Богдановић
(Прометеј)

Сазидана од најплементитијег материјала: од памћења на пределе и природу, бића и догађања родног града мистријом срца, књига „Сенке сећања“ је, како то вели Петар Пеца Поповић, сређивање великог сентименталног архива на начин како заслужују Богдановићева новинарска и људска биографија, али и Нови Сад: „Најбољи мемоарски записи, они који стоје изнад гомиле и допире до душе читаоца, су приче направљене да их доживимо као роман. Као дело у коме се осећа снага и припадност ауторових емоција родном граду и свету коме припада“. А Марио Лигуори истиче да Богдановић све што има да испричава – а има много, будући да је учесник и сведок кључних догађаја урзаних у историји Новог Сада – то чини са стилем: ни на једном месту не клизи у гневне реакције, а кад баш мора да осуди некога, то чини господски, заправо – новосадски.

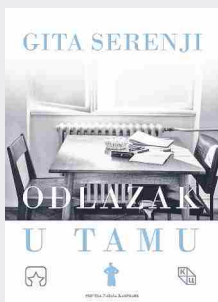
Duško Bogdanović
**SENKE
SEĆANJA**

Одлазак у таму

Гита Серенџи
(Културни центар Новог Сада)

Књигу „Одлазак у таму“ новинарке и списатељице мађарско-аустријског порекла Гите Серенџи славни писац Карл Уве Кнаутор види као дело од пресудног утицаја за разумевање Холокауста, а за Филипа Рота, у питању је „јединствено истраживање природе зла“. Књига поднасловом „Од убијања из самоубиства“ настала је на темељу серије разговора Гите Серенџи са Францом Штанглом, командантом логора смрти Треблинка и Собибор, јединим који је изведен пред суд. „Седмдесет сати, током којих сам разговарала с њим, понудило је почетак одговора за којима сам трагала. Али то није било довољно да би се формирала целовита слика“, наводи ауторка, која у књизи преиспитује тему људске природе и моралне одговорности, порекло зла и најмрачније пориве људске душе. Књигу је с енглеског превела Наташа Кампмарк.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Мушка и женска књига

Миљисав Савић

Не дешава се лако, у мојим годинама, после стотине и стотине прочитаних књига, у рукопису и штампаних, да ме одушеве нови наслови. А два јесу. И те како! Са задовољством бих на њих ставио уредничко-рецензентски потпис.

Први је „Пакрац“ Владана Матијевића. Већ почетном реченицом „Решио сам, Пеци, да неког убијем“, роман удара у плексус. Тешко се од тог удараца придуже и долази до ваздуха. Добри писци се познају ро почетној реченици (која углавном изостаје, јер је свима стало до завршене). Најава из прве реченице „Пакраца“, која постаје рефрен, звучи као шала. Али није. Још два рефрена дају ритам роману. Први су парол-афоризми које извикује главни јунак, сулуде али и језиво истините, и вести из црне хронике. Гротеска, хипербола и црни хумор – у духу поетике помало заборављеног Миодрага Булатовића – основно су Матијевићево приповедачко средство. Атмосфера „Пакраца“ толико је црна да не може бити црна, мада, и у таквој, литерарној форми, није дорасла оној из стварности. И не треба! Зашто би се и у чему литература такмичила са стварношћу?

У карактеризација главног јунака, двојне личности, Матијевић је најдаље и понајбоље отишао у анализи његовог односа према полицијском инспектору. Тај сурови убица а ситни потказивач, све би

везе само у избору ликов-маргиналаца. На језичком плану не! Нема код њега сленга и дијалекта. Његови јунаци говоре модерним, публицистичким језиком, на ивици квази-интелектуализма. Можда је то притајена порука да су нас у рат гурнули приучени интелектуалци.

Роман Владимира Пиштала „Песма о три света“ сушта је супротност Матијевићевој књизи. „Пакрац“ је мрак, „Песма...“ светлост. „Пакрац“ је наш прљави Балкан, „Песма...“ бели свет преко мора и велике баре. „Песма“ је прича о прошлим временима, која су, ма колико мрачна, лепша од садашњих из „Пакраца“. „Песма...“ је женска, а „Пакрац“ мушка књига.

„Песма о три света“ је пикарско-путописни роман. Пикарски јер говори о необичним авантурама једне жене која ће, без обзира на додире с мушкарцима, углавном проблематичним, умрети као девица. Путописни, јер описује земље, воде и небеса Боке Которске, Венеције, Африке, Северне Америке, Енглеске. Не само стварне, већ и оне митске.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

О дубини резова

„Кратки резови“, Наташа Смирнов (Прометеј, 2023)

Пише: Сања Перич

Последњих година у нашој књижевности, као и у нашем јавном простору уопште, све је више заступљена тема менталног здравља. Без компликованих литерарних конструкција, отворено и јасно, јунаци и јунакиње романа, прича, па и песама, проговарају о својој анксиозности и депресији, одласцима код психотерапеута, и поремећајима личности. Иако оваква проблематика у нешто другачијем руху заокупља писце од постанка књижевности, те сама по себи не представља новину, транспарентност која је прати упућује на потребу да се оде корак даље од заокупљености мрачним у човековој психи, у правцу њеног неговања и излечења. Првенац Наташе Смирнов задире у посебно осетљиву тематику тинејџерског самоповређивања, депресије и суицида, али из додатно усложњене перспективе једне мајке, која се и сама бори са траумама из прошлости.

Раслојавање романа на аутофикцијску приповест пратимо од почетка дела. Ауторка не одржава привид или обличје јунакиње, дајући аутентичне мисли, доживљаје и искуства самохране мајке у суочавању са ћеркином депресијом. Таква врста огољености и повремених упућава ауторског ја у свом сировом виду, на пример, размишљањима о стању нашег здравља током пандемије, утиче на ниже књижевне домете дела, упркос добром стилу, вешто написаним дијалозима, и динамичној измени наративних секвенци. У исто време, нескривена реална подлога приче даје утисак њене потпуне уроњености у живот, па је читамо као изузетно потресну, али и топлу, неуслијену приповест о ликовима са којима се лако можемо идентификовати, јер нису оптерећени литерарним мистификацијама. Читаоцу непрестано измиче знање о томе како се петнаестогодишња Нађа заиста осећа и шта мисли, јер све што сазнаје о њој посматра кроз при-

зму несигурних импресија мајке и извештаја лекара. Крхки привид бољег увида у нечије психичко стање резултовао би можда слабашним уверењем да сада боље разумемо зашто се неко осећа депресивно или зашто размишља о самоубиству. Ауторка се не одлучује за такав површан приступ. Уместо тога, она даје уверљиви приказ начина на који болест појединца утиче на породицу и ширу заједницу, пишући о ономе што заиста разуме и зна: о сопственој немоћи, збуњености и очају.

Лајтмотивска мисао дела како „нисмо сви од истог материјала“ била би банална да не иде уреду уз пажљиво опаивање онога од чега су сачињена сећања на најранија искуства и односи са другим људима. Оштро и проницљиво куцкање у материјал својих успомена не прелази, међутим, у опсесивну самоанализу, јер Нађа и њена борба остају у фокусу дела, са тананим исписивањем начина на који Ђорђе, њен брат, ту борбу види и доживљава. Реална могућност да ауторка устукне пред осетљивошћу проблема и остане у оквиру сигурног и очекиваног када су теме менталног здравља у питању, избегнута је храбрим суочавањем са непријатним, али важним питањима. У ком тренутку болест постаје закљон од живота? Је ли депресивна особа препуштена себи, или недоследности система? Шта се, заправо, дешава на одељењу за дечију и адолесцентску психијатрију? Свесно неузмицање пред стварним недоумицама проблематике, која код нас по много чему и данас представља табу, увећава значај Кратких резова.

Вештина да се о тешким и комплексним проблемима пише питко и једноставно неправедно је потцењена. Наташа Смирнов без патетике бележи неравномерно кретање кривуље беса и туге у суочавању са депресијом блиске особе, додирујући притом низ важних тема: искривљена перцепција свог тела, злостављање у партнерском односу, развод. Смислом за хумор и луцидним сагледавањем себе и света око себе, ауторка је превазишла потенцијално ограничење на једнолични, мрачни приказ тинејџерског суицида, начинивши успешан продор на нашу књижевну сцену. ■

ПРИЧА О КЊИГАМА

Свет је велика књига

Пише: Ђорђе Писарев

Колико су за писца били погодни велики пријери или вечеринке као прилика да представе јунаке повести којом ће се бавити на својих стотину или можда и хиљаду страница, говори чињеница да је један велики мајстор, Л. Н. Толстој, монументални роман "Рат и мир", са тако дубоким захватом у епоху, историју, па наравно и у саму књижевност, отпочео баш пријемом, који се одвија у јулу 1805, у салону Ане Павловне Шерер, дворске даме и поверљиве личности царице Марије Феодоровне.

Окупио је Толстој поприличан број јунака који ће, на добро или на зло, на весеље или тугу обележити овај роман, велик не само по обиму, него пре свега по књижевним вредностима. Уосталом, била је то права прилика да нам буде представљен збуњени, млади Пјер Безухов и тако нам омогући да заувек остане у литератури као један од најупечатљивијих ликова. (Неко би од читалаца можда ипак дао предност Наташи или Николају Ростову, а други, могуће, кнезу Болконском или кнегињици Марији?)

Код другог чувеног руског писца, Михаила Булгакова, који је обележио 20. век, у роману "Мајстор и Маргарита", сви кључни јунаци, како позитивци тако и негативци, окупљају се у великом, еруптивном епилогу на балу код Сотоне, тј. Воланда, који се одвија у зачараном стану бр. 50 велике петоспратнице у облику ћириличног слова П у Садовој улици:

"Онда је Маргарита, у пратњи Коровјева и Бехемота, закорачила из собе са базеном у потпуни мрак.

- Ја, ја – шапутао је мачак – ја ћу да дам знак.

- Важи! – одговорио је у мраку Коровјев.

- Бал! – продорно је писнуо мачак и истог часа Маргарита је узвикнула и неколико секунди држала затворене очи. Бал се нагло обрушио на њу, како светлошћу тако и звуком и мирисом.

Опасна паметница Елизабет Бенет, која гордо (и са предрасудама) носи главну ролу у роману "Гордост и предрасуде" Џејн Остин, дакле затворена у "приручнику за прикладно понашање у социјалном и приватном животу средњих и виших класа" (Џоана М. Смит), осим што шета по пољима, држи вез у крилу, слика аквареле и (не)вешто свира клавир, забаву проналази по салонима и балским дворанама у слабо скривеној тежњи да се уда за богатог младожењу, кључни тренутак судбине дочекала је на великом друштвеном догађају, балу. Ту се Лиза (не)очекивано сусрела са судбином оличеном у лику господина Дарсија, власнику чувеног имања Пемберли, које доноси годишњи приход од десет хиљада фунти годишње.

Чињеница да су се Лиза и Дарси први пут срели у раздраганој гомили потврдила је добру одлуку ауторке јер је ово била идеална прилика да се сударе и сукобе "гордости и предрасуде" главних јунака, а наравно да ће се све уравнотежити и похрлити хармонији на Пемберлију, када ће Елизабет Бенет, случајно или не, схватити колико јој се свиђа дивно имање, па ето, што да не, и сам господин Дарси. (Треба ли загриженим читаоцима, врским знацима и заљубљеницима у лепу књижевност и спомињати како је понесени Билбо свој Прстен, Јединствени, употребио баш на рођенданској прослави где се искупио сав весели хобитски живаљ Округа, да се код Хенрија Џејмса јунаци сусрећу и остварују судбинске контакте на вечерњим пријемима, да Порта и Ричард Мејхју до анђела Излингтона стижу кроз врата експоната усред велике гужве на отварању изложбе "Анђели над Енглеском" у Британском музеју, да не заборавимо велику дворану у Хогвортсу у којој се окупљају сви ученици чаробњачких школа и где Ватрени пехар доноси још једну победу Потера, још један пораз Волдемара, али и трагичну смрт Седрику Тиборију?)

Зар не можемо, зато, у складу са тврђом да је свет велика позорница, да исто тако утврдимо да је "свет велика књига", где смо се окупили сви ми, јунаци из разних времена, да би већ неко од нас узвикнуо "Књига!", а да се, у трену, све књиге света обруше на нас, како светлошћу, тако и звуком и мирисом. ■

БРАНКО РАДИЧЕВИЋ, ЦРНА ГОРА И ЊЕГОШ

Сабрати по перу и светоме гробу

Будимир Дубак

Често су везе међу писцима скривене, или, како каже Милош Црњански "досад непосматране". Тако су и два српска pjesника – Петар II Петровић Његош и Бранко Радичевић, у дубљим односима него што то изгледа приликом формалног упоређивања њихових поетика и стилских и језичких особености.

Као да су то била два удаљена свијета, што се никад не могу срести и прожети. А онда је до њиховог сусрета дошло у Бечу 1847. године. Бранко је штампао своју прву књигу "Песме", а Његош ремек-дјело "Горски вијенац", које је било круна његовог стваралачког генија. Трећи међу њима је био Вук Караџић, који је исте године објавио превод "Новога Завјета". Додуше, у запису од 1847. године, Ђура Даничић не помиње Његоша, већ само Вука и Бранка, као велике међаше српске књижевности и културе. Он каже: "Мени се све чини да ће се ова (1847) година спомињати у српској књижевности". Он те догађаје назива "освитком", који је почео да слуги кад је "чуо за „Нови Завјет“ да се спрема својим истинитим видјелом и Србина да обасја". За Бранкове "Песме" вели: "Ја мислим да до данас није ниједан учени Србин овако пјевао као овај Радичевић."

Није Бранко напречац прекинуо своја pjesничка лутања и окренуо се источнику народне поезије. Управо је то учинио захваљујући Вуку, чији круг и дјелатност је упознао у Бечу. Он без остатка прихвата цијели Вуков програм језичке реформе и изграђивања уметничког стваралаштва на темељима сопствене традиције и културе.

Захваљујући томе, Бранко је начинио својеврсну синтезу pjesничку и иском-мелодије, Вукових "женских pjesама" и сремских и бачких ода љубави и радости живота.

Гдје је Његош у овом живом односу са Бранком? У Бечу је свакако био у прилици Бранко Радичевић да прочита "Горски вијенац" Његошев. Упознао је еп-

ски свијет "трагичног јунака косовске мисли", како Андрић назива Његоша, у истоименом есеју из 1935. године.

Управо видимо одсјај тог свијета у Бранковој pjesми, "Ћачки растанак". Препознајемо га у поређењу два Вука – Бранковића и Караџића: "Ноћ нам дође са Вука једнога, / Данак бели, браћо, са другог. / Онај мишку у гвожђе вам скова, / Овај души вериге раскова".

Значајан простор у "Горском вијенцу" Његош је посветио издаји Вука Бранковића и великаша, о којима Коло пјева:

"Великаши, проклете им душе,
на комате раздробиле царство",

Бранко Радичевић, кад се опрашта с рајем дјетињства и Стражиловом, сећа се: "Српске царевине, / Српске славе, српске господшине". Вели: "Осетих се последњега доба, / Та краснога на Косову гроба".

Чији је то гроб, саопштава нам Његош: "Паде Милош, чудо витезовах", идућ гордо "к светом гробу бесмртног живота".

Кључно мјесто Бранковог и Његошевог сусрета је Косово, на коме никада нису били, и Милошев гроб, којег нема. Али, он је за Бранка "красни гроб", док је за Његоша "свети гроб".

Бранков отац Тодор поводом Косова свједочи 1862. године: "Жеља је његова увек била да после свршених наука путује, особито је желио да Косово Поље види. Он би говорио: 'Ја желим епос писати, али пре нећу ни словца написати докле Косово не видим, Косово на којем је српска слава угушена, слобода изгубљена, а сужањство настало'."

Своју успомену Тодор завршава с тугом: "Но Бог не допусти да то доживи".

Рекосмо да ни Његош никада није био на Косову, али је живио њим. Дакле, и у једном и у другом случају се ради о метафизичкој припадности Косову, која надлази сваку физичку реалност.

Сличан је и однос Његоша и Бранка према Црној Гори. Она је за Бранка празавичај, о чијем митском постању казује у pjesми "Пуг": "испадоше брда свеколика, / Начини се једина гомила, / Начини се она српска дика, / Дика српска, Црна Гора мила".

Бранко наставља своју апотеозу: "Црна Гора, поносито стење, / Круне српске ти драго камење, / Успомено прелепога данка, / Ког се сећа Србин као санка! / ... Јера овде послјије Косова / Сунце српско грануло изнова".

А Његош вели: "Што се не шће у ланце везати, / То се збјеже у ове планине". Ти витезови су и своју сјенку унијели у збјег: "међу горе за вјечну утјеху / и за спомен рода јуначкога".

Као што видимо, код Бранка контраст између Косова, гдје је "српска слава угушена" и Црне Горе, у којој је "грануло изнова" на Косову зашло сунце, показује се и у прогласу Београдског одбора за прене Бранкових посмртних остатака, из Беча на Стражилово, 1883. године. У њему пише: "Његош је сретнији од Бранка, јер његове кости почивају на врху поноситог Ловћена, одакле се далеко унаоколо виде српске земље. Бранко лежи у Бечу, далеко од Стражилова, далеко од Фрушке горе, врела поезије његове".

Али, срећа је промјенљива. Његошево посмртно страдање је почело тридесет година после упокојења, рушењем његове цркве и гроба, које је поновљено неколико пута. Његошева голгота још траје.

Бранко је тридесет година после смрти дочекао да се врати на "станиште муза", како назива Стражилово у pjesми "Опроштај од Карловаца".

Постоји још једна недовољно уочена веза Његоша и Бранка, кад је ријеч о функцији Колоа у њиховим дјелима.

Његошево Коло је супститут античког хора, који коментарише драмску радњу, док је улога Колоа код Бранка у нешто другачијој функцији. Како каже Лаза Костић: "Бранко је уз коло опевао најсветлије догађаје, најславније јунаке и борце из историје Срба".

ХОМО ПОЕТИКУС

Библиотеко, лаку ноћ

Новица Ђурић

Пред спавање јавнем се књигама, разбацане звоне.

Сјете ме пријатељи, јављају ми се посветари: Десанка, Даринка, Ранко, Коста, Јанко, Мишо, Веселин и Славко, Таром хучи Божићар Џиги, рукује се са Спасојем Пајом, и младооруким Радулом.

Тумачим снеге: Миљанова, Његоша, Достојевског, Црњанског, Андрића, Лалића, Ђосића... Пажљиво слушам и не бринем за вјечни живот у књигама.

Књиге из дјетињства не помјерам. Не смијем. Бојим се времена у ком смо били срећни.

Присјећам се наслова, одабирам личну лектуру и тонем у сан.

Ко то прича када оне ћуте, питам за лаку ноћ?

Из рукописа

Инспирисани сусретом у Бечу, Његош и Бранко узјамно посвећују pjesме. У pjesничкој посланици, под насловом "Бранко Радичевићу", Његош прави својеврсни портрет свог сабрата по перу. Види га у будућем друштву с митским Орфејем, али и у садашњем времену му се обрћа: "У вилинском пјевашу колу / као славуј усред луга". У трећој, завршној строфи, тог пјевца драгог и врлог Срба Његош позива да изиђе из вилинског кола, у коме га "pjesма грли", и уђе у његово коло: "Ајде, роде, колу амо да јуначки попијемо!"

Позива га, дакле, у Црну Гору, заједничку колијевку, која је симбол јуначког кола. У овој pjesми Бранково и Његошево коло постају једно те исто. Обједињује их припадност српском роду.

Бранко се одазива Његошу pjesмом "Петру Петровићу Његошу (владици црногорском)".

Он себе назива несташним чедом. Али, боље да је то чедо "прејаволосто" него "Да уз туђи корак наرامује, / Да га туђа рука заранује".

Док Његошева pjesма посвећена Бранку није датирани, испод Бранкове оде Његошу је написан датум, 7. јануар 1848. године. Дакле, на Божић, што додатно баца свјетло на његов однос према Његошу као знаменитом владици српске цркве, глави Црне Горе и pjesничкој дики и слави нашега рода.

Најзад, имајући у виду "досад непосматране" везе између Његоша и Бранка, не можемо да заобијемо Његошев експлицитни суд о Бранковој поезији и улози у српској култури, исказан у писму Вуку Караџићу.

Неколико дана пред смрт, 5. октобра 1851. године, Његош одговара Вуку Караџићу, поводом двије књиге које му је послао, од којих је једна "Пјесне" Бранка Радичевића. Он каже: "а Бранко је приличан прољећне-му лептуру који леги с цвијета на цвијет. Он исто по запушеној српској ливади ради".

Поређење Бранка с лептиром, који опрашује цвијеће на запушеној српској ливади, далекосежан је вредносни суд, који геније на умору изриче о великом савременнику, чије младо сунце је такође залазило.

ИЗМЕЊУ ШЕСТЕ И СЕДМЕ УМЕТНОСТИ

Рајко Грлић, изашао из боце

Пише: Драган Стошић

Није роман, није аутобиографија, није драма, нису мемоари, није лексикон, није поезија, није сценарио, није збирка прича - а опет је све то. Јединствен начин на који Рајко Грлић пишући проналази додирне тачке филма и живота, комбинирајући непредвидиву драматургију стварности с фикцијом потенцијалних филмова, учинио га је приповједачем који је, након толико филмова који су обиљежили хрватску кинематографију, овај пут „изрежирао“ сјајну књигу - пише Марина Вујчић у уводном тексту за „Неиспричане приче. Ново допуњено издање“ Рајка Грлића, које су се након пет година („Неиспричане приче“, 2018), недавно појавиле (и) у издању београдске Лагуна. А, „како извући чеп из ГРЛИЋА боце“, читоцима ће постати јасно након више од 400 страница те књиге која (ре)дефинише много тога из живота једног од најбољих југословенских, хрватских, што да не, и светских филмских стваралаца, превасходно редитеља.

Кад уђете у неке године, да не кажем поодмакле, дође вам некако природно да чепкате по властитој прошлости. Ова књига, поједностављено речено, резултат је тог „чепркања“, објасниће Грлић у једном интервјуу, додајући како је игром непажње, то показао Анти Томићу, који га је, уз помоћ Марине Вујчић, „натјерао да блеске претвори у књигу“. Књигу која ће се, од те 2018, појавити у седам држава са по неколико нових поглавља. „На крају их је било толико да ме Нино Павић, власник Телеграм.хр, једног од врло ријетких уочишта памети у Хрвата, наговорио да све то сакупим и да он то објави као знатно проширено издање. За београдско проширено издање криви су Лагунини уредници Дејан Михаиловић и Ивана Мисирлић. Као што видите, за све што се догодило с том књигом сустванно окривљујем друге. Ја сам, попут француске собарице, ту потпуно невин“, објасниће Грлић зашто је своје записе извадио из ладице, и уместо унуцима понудио ширем читалачком аудиторiju.

Својеврсни лексикон сећања, допуњен сада са још 23 филмска термина (кратко дефинисаних), који су, њих 190, понаособ почели његових прича, аутор се бави богатом личном повешћу, не држећи се само породице и своје каријере, већ широко развијајући свој поглед на некадашњу заједничку земљу, пријатеље, сараднике и колеге, на догађаје који су обележили југословенске просторе, и тада и сада турбулентном историјом, додајући томе свој садашњи, „живот у егзилу“. Кроз његове приче сударају се гране породичног стабла - „Селимо уредно и на вријеме! Селимо солидно! Селите с нама! То би отприлике могло стајати на нашем породичном грбу“ - тугње одједи Гогол отока (мајка и отац), шетају се „Прашки ђаци“ у сред совјетске окупације Чехословачке 1968. (поред Грлића, Срђан Карановић, Горан Марковић, Горан Паскаљевић, Лордан Зафрановић) и професор Елмар Клос... време социјализма настављено национализмом, па опет породичне (и личне) невоље током и након Другог светског рата...

Духовити, дирљиви, понекад горко саркастично, Грлић „у режијској биљежници као у некој добро зачепљеној боци“, коју је ипак отворио, открива епизоде из свог живота или из неког од својих не реализованих филмова. Шетајући се, напред-назад па испочетка, 1950-им, 1960-им, 1970-им, 1980-им, 1990-им, 2000-им годинама, до најновијих, постјугословенских времена кад се преселио у САД и наставио филмску каријеру на релацији Загреб - Атина (Охајо), Грлић испреда узбудљиве приче које, свака за себе, могу бити и филм. Не остаје он дужан ни себи, ни колегама, ни онима који су добрано узбуркали Балкан, и који своју и будућност народа које су набили у торове, граде на митовима измишљајући традиције. ■

ФИЛМ НЕДЕЉОМ

Животи весели и тужни, свакодневни

Пише: Владимир Црњански

Да је филм живот из којег су избачени сви досадни делови, како га је дефинисао и њиме се тако и бавио - треба ли рећи успешно - Хичкок, и данас сматра бар две трећине бископских гледалаца. Од преостале трећине половина, претпостављамо, и није тако искључива, док је остатак, процењујемо увелико презасићен „занимљивостима“. Јер, оне су постале тако досадне, потрошене, излизане и очекиване, а и хиперпродуковане су. Срећом има сасвим довољно и оних који се у својим филмовима баве баш оним досадним деловима, знајући како да их учине животним и занимљивим. А ако се у обзир узме да су и појмови занимљивог и досадног у великој мери у самом оку посматрача или ти уобличени су спрам укуса, сензибилитета, образовања, интелектуалног и емотивног капацитета гледаоца, отиснувши се у филмску галаксију, свако мора да тражи шта му је мило, било да је стваралац тих измишљених светова или само њихов уживалац. Другим речима, на крају иде се свом стаду, мада, понекада није лоше бацити поглед и преко оградe.

„За данас толико“; режија, сценарио и монтажа: Марко Ђорђевић; директор фотографије: Стефан Милосављевић; композитор: Софија Милутиновић; улоге: Филип Ђурић, Ивана Вуковић, Никола Ракочевић, Горан Богдан, Миона Пејковић, Милица Јововић; продуцент: Alvertise, Милош Пушић

Тамо, рецимо, може да се запази вредна пажње способност Марка Ђорђевића да још у свом дебитантском дугометражном остварењу „Мој јутарњи смех“ (Гран при „Александар Саша Петровић“ на Фестивалу ауторског филма 2019. године) од нечега готово баналног и досадног начини нешто посебно, занимљиво и вредно, крећући се путем којим се ређе иде. Мада је добао само до култног статуса, што значи не и до најшире публике, то је филм који се гледаоцима, без задршке, а с разлогом, увукао под кожу да ту дуго остане и прија до следећег Ђорђевићевог кинематографског малог/великог подухвата. И он је стигао: „За данас толико“ ових је дана у бископима пошто је премијеру имао на овогодишњем Фесту где осваја Награду главног жирија за најбољу глумицу, која је припала Ивани Вуковић, и Награду „Милутин Чолић“ за најбољи српски филм.

Опет је то драма/комеџија или обрнуто, и то не у оном класичном жанровски прецизно оцртаном и очекиваним садржајем испуњеном смислу и интензитету. Све почиње када се у породици Шаренац праве омиљени им колачи - чупавци. Ту су Моца (Филип Ђурић) његова мала ћерка Марта (Миона Пејковић), а ускоро кући стиже и Моцина сестра Вишња (Ивана Вуковић). Доћи ће ту код њих, у Крагујевац, и најстарији брат Ваца (Никола Ракочевић) па ће се у следу сцена из њиховог сасвим обичног породичног живота и низа ситних, каткад и неочекиваних догодивштина, наћи и још неки помоћни а важни, исто тако драги ликови, које радују мале ствари...

„Толико за данас“ карактерише одсуство чврсте приче и било какве драмске прогресије, чија се кулминација заправо одиграла негде у прошлости и сада је прекривена снагом самог живота. Саздан је тако да оставља утисак нешто амбициозније прављеног кућног филма (home movie / video) или породичног документарца чијој је стилској матрици прилагођена игра глумаца, чини се слободних да надограђују написано у сценарију, што је и највећа вредност филма. Ово друго Ђорђевићево остварење, колико различито од првог по недовољној фокусираности, толико њему налик по атмосфери, расположењу и емотивној наелектрисаности, оставља утисак не у целини и

не до краја успелог рециклирања формуле освежавајуће опчињавајућег првенца.

Све у свему, као и у претходном филму, продукциона скромна датост била је пре инспирација него ограничење естетике. Једноставно, и „Толико за данас“ плови на таласу, већ неколико година актуелног новог српског нискобуџетног филма, које потписују аутори млађе генерације, решени да не губе време. Њихова креативност се огледа и у сналажљивости да малим причама дају прави замах смештајући их у оновремени свакодневни амбијент где, сем самог живота, и нема нечега баш много вредног и блиставог. У неку руку то би се могло назвати овековним српским неореализмом, концентрисаним искључиво на емоције, који своју природну сценографију проналази иза блиставих велeградских фасада и, још чешиће, у скоро бизарним визурама градова српске провинције. ■

Цитат

Негде у касне сате дошао је прави тренутак. Треба прећи на дело. Последња рунда пића, последњи гости изашли су из „Јелке“. И из оближње „Трошарине“, у којој су коцијаша и трговци плаћали мостарину, истетурало се неколико ликова. Пут преко, на другу страну Зале. На средини моста налазио се камени крст који је означавао границу између Јене и Камсдорфа, а испод се ваљало троји токе реке.

Око овог моста су се преплитале легенде. Почетком века, један коњ који је требало да пређе преко моста, скочио је преко оградe и са собом повео у смрт и свога јахача. Од тада се у ноћима са пуним месецом кроз шум реке чује и лупкање копита.

Реч критике

„Јена 1800: Република слободних духова“ је занимљива књига хибридног жанра - питким језиком описане су (и драматизоване!) године успона немачког идеализма између два века, у Јени у којој су тада живели и радили многи од највећих умова тог доба.

Петер Нојман (1887), немачки песник и филозоф (докторирао је на појму времена код Шелинга и Канта), у овој необичној књизи оживљава слику о златном тренутку у времену када је у једном релативно малом граду живео и радио велики број песника, филозофа и мислилаца који ће оставити дубок траг на светску културу. Међу јунацима Нојманове књиге су Гете, Хегел, Шелинг, Шлегел, Шилер, Тик, као и многе образоване жене (често ћерке професора) које су покушавале да пронађу своје место у позивима која су сматрани за искључиво мушки.

У Нојмановом тексту пред нама оживљавају познате и мање познате фигуре из историје, кафане у којима су се скупљали интелектуалци и дебатовали студенти, отварају се салони у којима се уз киселе краставце расправља о Дантеу, и галерије у којима се ђаска уз

холандске пејзаже из 17. века. Књигу прате бројне репродукције слика и цртежа из тог времена, а читалац може да склапа слагалицу тадашње Јене и кроз богате апендиксе који готово евоцирају павићевско приповедање кроз речнике-енциклопедије.

Тако додате напомене прате основни текст обогаћујући га историјским појашњењима и куриозитетима (када пише о студентима „чоколадистима“ који су сматрали да се сваки спор може решити уз шољу чоколаде а не мачем, у напоменама Нојман додаје, рецимо, да је петоро студената 1792. избачено са Универзитета јер су „чоколадисти“ оцинкали њихов двобој професорима). Нојман у додацима прилаже и серију портрета својих главних ликова, са пратећим текстом у ком сазнајемо о њиховој даљој судбини изван страница књиге, а све то затвара детаљна хронологија историјски важних догађаја за „Републику слободних духова“ (која почиње са 1775. када Гете долази у Вајмар, а завршава се 1807. када излази Хегелова „Феноменологија духа“).

Настаја Писарева

ПРОЗОР У СВЕТ

Јена 1800
Петер Нојман
(Агора, 2023)